

**ZAMONAVIY TA'LIMDA YOSHLARNING LIDERLIK QOBILIYATINI
SHAKLLANTIRISH**

Umrzaqova Gulchehra Abdurasuljon qizi

Yo'ldasheva Nigora Sodiqjon qizi

*“ALFRAGANUS UNIVERSITY” Pedagogika fakulteti, Psixologiya (faoliyat
turlari) 2-kurs talabalari.*

Annotatsiya

Ushbu maqolada texnologik taraqqiyot davrida yoshlarda nafaqat o'zini rivojlantirish, balki jamiyatni ijobiy o'zgarishlarga chorlay olish qobiliyatlarini shakllantirish haqida fikr yuritilgan. Shuningdek liderlik qobiliyatlarining mohiyati, uni shakllantirish omillari va metodlari haqida fikr bildiriladi. Hamda hozirgi paytda yoshlar uchun liderlikka doir ta'lim va tarbiyaning muhim roli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar

Liderlik xususiyatlari, liderlik qobiliyatlari, hamkorlik, jamiyat, Amerikalik mutaxassis Warren Bennis, siyosatshunos James mac Gregor Burns, Jon Kuinsi Adams.

«Agar sizning harakatlaringiz boshqalarni ko'proq orzu qilishga, ko'proq o'rganishga va o'z ustida ishlashga ilhomlantirsa, u holda siz lidersiz».

Jon Kuinsi Adams.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida qilinayotgan islohotlar, ularning maqsad va yo'nalishlari, bugungi kunda mamlakatimizning poydevorini mustahkamlashda, mamlakatimiz taraqqiyotida yurtimizning buyuk davlatga aylanishida ta'lim tarbiya ishlarini oqilona yo'lga qo'yish, fuqarolarni zamonaviy ilm fan, madaniyat, texnika va texnologiya yutuqlari bilan muntazam ravishda tanishtirib borish benihoya katta ahamiyatga ega. Chunki taraqqiyot taqdirini ma'naviy jihatdan yetuk, murakkab texnologik bilimlarni egallagan, irodasi baquvvat, iymoni butun, zamonaviy fikrlaydigan, yuksak salohiyatli odamlar hal etadi. Kelajak taqdirimizga ta'sir ko'rsatadigan asosiy omil - fan-texnika, ma'daniyat-ma'rifat, ta'lim-tarbiya hamda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar borasida yangiliklar va yutuqlarni, jahon mamlakatlari tajribalarini ke'ng ko'lamda o'rganish, rivojlantirish va hayotga tatbiq etish hisoblanadi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan, axborot asri bo'lgan bu davrda, o'sib kelayotgan yosh avlodni zamonamizga mos tarzda ta'limning zamonaviy shaklida o'qitish, ularni texnologiyamizning yutuqlaridan unumli foydalanishga o'rgatish asosiy vazifa bo'lib, bunga o'qituvchi ustozlar malakasini yanada oshirish orqali erishish mumkin. Yoshlarimizda yuksak bilim, ma'naviy ijodkorlik, kreativlikka urg'u berish,

imkoniyatlarini oshirish, ularda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish zamonning talabi va jamiyat rivojlanishi uchun muhim qadamlardan biridir.

Shuning barobarida zamonaviy ta'limni rivojlantirish uchun ta'lim tizimida yangi loyihalar, yangi darsliklar va taraqqiyot asriga mos sohalarni rivojlantirishga urg'u berishni ko'rib chiqishdir. Bunda o'rta maktab yoshidagi o'quvchilarga o'z o'zini boshqarish, liderlik darslarini innovatsion usullarda ayni shu yoshidan o'rgatishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'ymog'imiz kutilgan natijalarga erishish yo'lida ilk qadam bo'lsa ajab emas. Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimi faqat bilim berishdan iborat emas, balki o'zgaruvchan muhitda raqobatbardosh, innovatsion fikrlashga ega bo'lgan shaxslarni tarbiyalash uchun xizmat qiladi. Bunda ta'lim muassasasi rahbarlarining liderlik qobiliyati va boshqaruvdagi samaradorligi hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ta'limda liderlik bu – faqat boshqaruv emas, balki jamoadagi barcha a'zolari birlashtirish, ularga ilhom berish va muvaffaqiyat sari yo'naltirish san'atidir.

- Inson o'zining qilayotgan ishidan mamnun bo'lishi, muvaffaqiyatga olib boradigan dastlabki ma'lumotlarni aniq bilishi, muvaffaqiyatlar uning hayotiga qanday foyda va ijobiy jarayonlarni, hislarni olib kelishini barvaqtroq anglashi, harakat qilishi, izlanishi, o'zi kabi tengdoshlariga motivatsiya bera olishi, psixologik nuqtai nazardan ham uning tan olinishi, o'ziga bo'lgan ishonchini yanada oshirib, yuksakroq marralarni egallashida turtki bo'ladi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu esa bevosita yurtimiz ravnaqiga ham o'zining ijobiy samarasini ko'rsatmay qolmaydi.

- Liderlik bu alohida shaxs, shu bilan birga guruhga ta'sir ko'rsata olish qobiliyati bo'lib, barchaning harakatlarini tashkilot maqsadlariga erishishga yo'naltiradi. Liderlik so'zining ma'nosi inglizcha "lider" so'zidan olinib, tarjima qilinganida "rahbar", "qo'mondon", "yo'l boshchi", "yetakchi" degan ma'noga ega. Ma'lum muammoni yechishda guruh liderni ilgari suradi. Leadersiz hech bir guruh faoliyati yuqori natija ko'rsata olmaydi. Liderni ma'lum maqsad uchun kishilar guruhini birlashtira oladigan shaxs sifatida qarash mumkin.

- Liderlik xususiyatlari o'z ichiga jamoaga ta'sir qilish, maqsad va vazifalarini aniqlagan, xatti-harakatlariga mas'uliyat bilan yondashuvchi, jamoa bilan birdamlikda ishlovchi, ish jarayonini, an'analarni o'zgartiruvchi, umumiy maqsadlar sari intiluvchi va o'z izdoshlarini tarbiyalovchi shaxslargina liderlik xususiyatlariga ega bo'ladi. Rahbarning xulqi, madaniyati va axloqi xodimlarga ta'sir etishning muvaffaqiyatini belgilaydigan omillardan biri hisoblanadi.

Liderlik qobiliyati - bu biror shaxsning yoki jamoaning ma'lum bir maqsad sari ilhomlantira olib va ularga ta'sir ko'rsata olish hamda boshqarish qobiliyati hisoblanadi. Lider shaxsda tashabbuskorlik, mas'uliyat hissi va empatiya yaxshi rivojlangan bo'lishi kerak. Liderlik har doim ham tug'ma bo'lavermaydi. Uni har doim har qanday yoshda shakllantirib rivojlantira olish mumkin.

Bu borada *Amerikalik - yetakchilik bo'yicha mutaxassis Warren Bennis* "Liderlar tug'ilmaydilar - ularni tarbiya qilish, o'rgatish mumkin. Har bir inson xos tarzda lider bo'la oladi, agar uning salohiyati ochilsa" deya e'tirof etgan.

Liderlik qobiliyatini shakllantirishda katta ta'sir etuvchi omillarga ijtimoiy, individual va psixologik omillarni kiritish mumkin.

Individual omillarga birinchi navbatda intellektual salohiyati, xarakter xususiyati temperamenti hamda shaxsiy motivlarini misol qilib keltirish mumkin.

Ijtimoiy omillarga avvalo oila muhitini qo'llab quvvatlay olishini, jamiyatdagi rolini, guruh ichidagi unga bo'lgan munosabatlarni kiritish mumkin.

Psixologik omillarga esa lider shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi, stressga chidamliligi, har xil vaziyatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qila olishi kabi xislatlarni shakllantirish kabilar kiradi.

Liderlikni shakllantirishda inson avvalo o'zini turli guruhlarda - mas'uliyatni zimmasiga olib qaror qabul qila olishi, muammoli vaziyatlarda mukammal yechimlar o'ylab topishi va jamoani boshqara olishi kabi holatlar bilan o'zini sinab ko'rishi tavsiya etiladi. Bunday vaziyatni birinchi bo'lib kichik guruhlarda sinab ko'rishdan boshlagan ma'qul.

Shaxs o'zida liderlikni shakllantirishda yetakchi liderlardan tavsiya va ko'nikmalar olib shaxsiy rivojlanishi ham mumkin.

Hozirgi paytda jamiyatdagi raqobatbardosh muhit, texnologik taraqqiyotdagi yoshlarning faolligi va tashabbuskorligi katta ahamiyatga ega bo'lmoqda. Shuning uchun yoshlarda liderlik qobiliyatini shakllantirish zarur hisoblanmoqda va bunda ta'lim va tarbiya muhim o'rin tutadi.

Dunyoning rivojlangan davlatlarida liderlikni rivojlantirishda ta'lim va tarbiyaga katta e'tibor qaratilgan. Masalan: Singapurda liderlik dasturlari orqali rahbarlar strategik boshqaruv va o'zgarishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

AQShda ta'lim rahbarlari uchun transformatsion liderlikka asoslangan maxsus dasturlar mavjud bo'lib, bunda innovatsiyalarni joriy etish va jamoani boshqarish o'rgatiladi.

Liderlikni ta'lim tarbiyadagi mohiyati faqat boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirishgina emas, balki liderlikka nomzod shaxsda mustaqil fikrlay olish, qarorlar qabul qilish, jamoa bilan ishlay olish, auditoriyani ishonchini ola bilish, o'zida mas'uliyatni shakllantirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish o'zgalarga hurmat ko'rsata bilish kabi jihatlarni o'rgatish va ko'nikma hosil qilib, malakasini oshirish kabilar hisoblanadi.

Ta'lim tizimi orqali turli liderlikka oid darslar, qo'shimcha kurslar orqali tashabbuskorlik va faollikni rivojlantirish mumkin. Jamoaviy loyihalar va tanlovlar esa ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlab beradi.

Tarbiya orqali ya'ni oiladagi tarbiya sabab bolada yoshligidan mustaqil fikrlash, javobgarlikni his qilish, va qat'iyatli bo'lish shakllantiriladi.

Liderlik borasida siyosatshunos James Mac Gregor Burns " Haqiqiy liderlar - bu o'z izdoshlari bilan birgalikda o'sadigan, o'zgaradigan va jamiyatni o'zgartiradigan shaxslardir. Liderlik - bu shaxsiy ta'sir emas, balki jamiyatga xizmat qilish vositasi" deya ta'kidlagan.

Demak xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, liderlik jamiyatda katta ahamiyatga ega yani yoshlarda liderlik qobiliyatlarini shakllantirish bu faqatgina shaxsiy yutuq emas jamiyat taraqqiyoti uchun muhim hisoblanar ekan. Shuning uchun ta'lim va tarbiya jarayonlarida liderlik fazilatlarini aniqlab uni yanada rivojlantirish muhim sanaladi. Liderga katta bosim bo'lgan paytlari sabru bardoshi bilan buni yengib jamoa uchun kurasha olishi muhim hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimovning shunday so'zlari bor: *" Rahbar odam boshqalardan ko'ra uzoqni ko'rishi va chuqurroq o'ylab ish olib borishi kerak. Ya'ni rahbar ertangi kunimizni, bir qadam emas 2 qadam uzoqroq ko'rishi lozim"*Demakki lider rahbarlarimizning mas'uliyati biz o'ylaganimizdanda kattaroqdir.

Ta'limda liderlikni rivojlantirish tizimni isloh qilish va ta'lim sifatini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Biroq, liderlikni rivojlantirishda kadrlar yetishmovchiligi, resurslar cheklovi va o'zgarishlarga qarshilik kabi dolzarb muammolarni hal qilish zarur. Bugungi kunda yurtimizda ham ta'limda liderlikni rivojlantirish, tizimni isloh qilish va ta'lim sifatini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Biroq liderlikni rivojlantirish uchun kadrlar yetishmovchiligi , resurslar cheklovi va o'zgarishlarga qarshilik kabi dolzarb muammolarni hal qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Umumiy (Notibbiy) psixologiya bo'yicha milliy standartlar. Toshkent-2024
2. Z.T.Nishonova. "Psixologik xizmat" o'quv qo'llanma 2007.
3. Sh.M.Baratov.Psixologik xizmat o'quv qo'llanma. 2018.
4. O'skanov. M, Qulmatova. O, Tursinmatova. N. (2023). Umumta'lim maktablari ta'lim sifatini takomillashtirishda maktab amaliyotchi psixologlarining o'rni.
5. Abdullayev A.A. Boshqaruv va liderlik psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
6. Karimova Z.M. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
7. Kattabekov M. Psixologik xizmat va liderlik faoliyati. – Toshkent: Ma'rifat, 2021.
8. Tursunova D.X. Psixologik yondashuvlar asosida liderlikni shakllantirish. – Toshkent: Fan va taraqqiyot, 2023.

9. Sharipov M.A. Yoshlar psixologiyasi. – Toshkent: Ilm ziyo, 2020
10. Burns J.M. Yetakchilik va jamiyatdagi o'zgarishlar. – New York: Harper & Row, 1978.
11. Bennis W. Liderlik haqida: haqiqat va afsonalar. – Toshkent: Tarjimonlar nashriyoti, 2020.
12. Otabek Xasanov, Liderlar kitobi- Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2023.